

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 109:3

Onder redactie van Prof. Dr. K. SCHILDER, Kampen.

Medewerkers: Dr. H. A. van Andel, Solo; Dr. R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr. Henry Beets, Grand Rapids; Dr. H. Bergema, Karoemi; Dr. F. A. den Boët, Rotterdam; Dr. E. T. v. d. Born, Heemstede; Mr. A. Bouman, Amsterdam; Ir. B. ter Brugge, Almelo; Dr. K. J. Cremer, Kampen; Mevr. W. Cremer-de Vries, Kampen; Dr. R. J. Dam, Kampen; Dr. A. C. Drogendijk, Dordrecht; Dr. D. van Dijk, Groningen; Drs. D. J. Galle, Kampen; Mevr. G. Gilhuis-Smitskamp, Mijdrecht; Dr. J. H. Hagenbeek, Zwolle; Dr. J. van Herken, Ermelo; Dr. B. Holwerda, Amersfoort; A. Jans, Biggelerke; Dr. P. Jasperse, Leiden; Dr. J. Kapteyn, IJmuiden; Dr. G. Keizer, De Steeg; Dr. B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr. J. L. Koole, Naaldwijk; Dr. E. D. Kraan, Vlaardingen; A. Kuiper, Utrecht; Dr. J. v. d. Linden, Poerworedjo; Dr. S. O. Los, 's-Gravenhage; Mevr. C. E. Th. Lullikens-Francken-Schreuder, Rotterdam; Dr. F. C. Meijster, Rotterdam; G. Meima, Groningen; Dr. H. Mulder, Deventer; Dr. S. J. Poggma, Amersfoort; Dr. A. Ringnalda, Ermelo; P. J. Risseuw, 's-Gravenhage; C. Rijnsdorp, Rotterdam; A. Schilder, 's-Gravenhage; Dr. G. K. Schoep, 's-Gravenhage; Dr. R. Schippers, Rotterdam; Dr. J. Smelik, 's-Gravenhage; Dr. H. Smilde, Groningen; Dr. H. Smitskamp, 's-Gravenhage; Dr. N. Streefkerk, Wollega; D. Stroo, Bussum; J. Strikwerda, Zeist; Prof. Dr. C. v. Til, Philadelphia Pa.; Dr. C. Veenhof, Haarlem; Drs. M. B. v. 't Veer, Groningen; Dr. J. Veldkamp, Hilversum; Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven, Amsterdam; Dr. M. Vreugdenhil, Meliskerke; Dr. F. de Vries, 's-Gravenhage; Dr. J. de Vries, Tilburg; Dr. H. J. Westerink, Leiden; Dr. D. K. Wielenga, Capelle a. d. IJssel; Mr. J. A. de Wilde, 's-Gravenhage; Dr. S. U. Zuidema, Solo.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan:
Prof. Dr. K. SCHILDER, Vloedijk 101, Kampen.

Drukkers-Uitgevers:
OOSTERBAAN & LE COINTRE N.V., Goes.
Telefoon No. 2424 — Postrekening No. 36000.

Abonnement: f.250 per halfjaar bij vooruitbetaling.
Voor 't Buitenland f.750 en voor Ned.-Indië f.6.— per jaar.
Advertentie: 25 ct. per regel. — Losse nummers f.0.15.

INHOUD: Hoofdartikel: „Ontvangen van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria“, IV. — Gedicht van Joost van den Vondel. — Uit de Schrift: De nog niet „geloofde“ inconsequentie, Amos 8:13, 14. — Kerkelijk leven: „Op de grens van twee werelden“, III. „Scheve voorstelling“, Dr. H. W. v. d. Vaart Smit. Het glas champagne. Kerk en politiek, II. — Even parkeren: De schaduw der belofte. — Aan een jongeren tijdgenoot, No. 11. — Literatuur en kunst: Marnix van St. Aldegonde, 1540—1598, III. — Perschoorw. — Kerknieuws. — Bijlage: Heidelberg. Catechismus II, bldz. 225—232.

HOOFDARTIKEL

„Ontvangen van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria“.

IV.

C. De leer der Heilige Schrift.

Behalve de bezwaren, die aan de geboorte-geschiedenis zelf ontleend zijn, meent men ook bezwaren te kunnen ontleenen aan het feit, dat in het overige gedeelte van het Nieuwe Testament over de maagdelijke geboorte wordt gezegd.

Dat Marcus niet van de geboorte van den Heiland spreekt is te verklaren uit den opzet van zijn Evangelie. Hij wilde de groote daden des Heeren bekend maken.¹⁾

Wat het Johannes-evangelie betreft, is er verschil van meening over 1:13. Welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesch, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren zijn.

Op dezen tekst is een variant: Welke niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesch, noch uit den wil des mans, maar uit God geboren is. Was deze lezing de oorspronkelijke, dan zou hier dus niet sprake zijn van de geloovigen, maar van Christus en op die manier ook het vierde Evangelie een getuigenis bevatten aangaande de maagdelijke geboorte. Niemand minder dan Theodor Zahn neemt het voor deze opvatting op.²⁾ Toch lijkt ons het tekstgetuigenis te gering, om daarop deze lezing aan te nemen.³⁾ Wel zie ik in de formulering van het kindschap der geloovigen een bewijs, dat aan Johannes de maagdelijke geboorte niet onbekend is geweest.⁴⁾

Joh. 7:41: Zal dan de Christus uit Galilea komen? Is geen bewijs tegen 's Heilands geboorte in Bethlehem. 't Zegt alleen, dat die geboorte in Bethlehem aan de schare niet bekend was.

In de Handelingen der Apostelen wordt geen getuigenis aangaande de maagdelijke geboorte gegeven.

Voor het feit, dat Paulus in zijn vele geschriften niet uitdrukkelijk van dit geloofsmysterie spreekt, is beschouwd als een krachtig bewijs tegen de gedachte van de maagdelijke geboorte. Nu mag uit het feit, dat Paulus hiervan zwijgt, niet worden afgeleid, dat hij de maagdelijke geboorte niet aanvaardde. Over het algemeen noemt Paulus heel weinig feiten uit het leven van den Heere Jezus. Hij is geen historicus, maar een dogmaticus. Toch zien wij in Schriftplaatsen als Rom. 1:3, 5:12, 8:3, Gal. 4:4, 1 Cor. 15:47, Phil. 2:7, dat de maagdelijke geboorte aan hem niet onbekend zal zijn geweest.⁵⁾

Dat hij er niet uitdrukkelijk over spreekt, is

een bewijs, dat aangaande den persoon van Christus geen strijd was in de dagen van Paulus.

Ook ligt het in den aard der zaak, dat Maria vooreerst deze waarheid heeft bewaard in haar hart.

Het weinige dat aangaande de maagdelijke geboorte in de Heilige Schrift wordt gevonden is geen bewijs tegen het feit.

Wanneer men het feit van de maagdelijke geboorte verwerpt, komt de vraag op, hoe dan toch de kerk tot het geloof in de maagdelijke geboorte is gekomen.

De eerste mogelijkheid is, dat de schrijvers van de Evangelien of de discipelen eenvoudig deze hebben verzonnen. Dat in plaats van het wonder eenvoudig een natuurlijk gebeuren wordt geplaatst.

Bij de Joden moet al vroeg de laster zijn opgekomen, dat Jezus niet geboren was uit een maagd, maar dat zijn vader een soldaat was. Panther (of Pantere of Pandra).⁶⁾ Hier hebben we een woordspeling. Maagd is in het Grieksch parthenos. Daar heeft men waarschijnlijk Panther, een toen veelvuldig voorkomende naam van gemaakt.

Waarschijnlijk bestrijdt Mattheüs in zijn evangelie reeds dezen laster door in het geslachtsregister van Jezus een plaats te geven aan Thamar, Rachab, Ruth en Bathseba.

Het is merkwaardig, dat in later tijd men weer denzelfden weg is opgegaan. Harnack beschouwt Jezus als een zoon uit het huwelijk van Jozef en Maria. Hij zou geboren zijn ná de verloving, vóór het huwelijk.⁷⁾

De oorsprong van de gedachte der maagdelijke geboorte wordt in tweederlei richting gezocht, n.l. in het Jodendom en in het heidendom.

Meent men, dat het een Joodsche gedachte is, dan wijst men op Oudtestamentische geschiednissen als van Izak, Simson en Samuël. Johannes de Dooper werd geboren uit bejaarde ouders. Nu moet Jezus worden voorgesteld als grooter dan Johannes den Dooper. Een bezwaar is, dat nergens gevonden wordt de uitsluiting van den vader. Zoo zegt Strack-Billerbeck: Op grond van Gen. 17:17, 18:11—14, 21:1—7, 25, 26 gold het voor de synagoge als een uitgemaakte zaak, dat Izaks en Jacobs ontvangenis en geboorte te danken waren aan het onmiddellijke scheppende ingrijpen Gods.

Daarentegen is nergens in de oudere Joodsche bronnen ook maar iets te bespeuren van de voorstelling, dat een mensch zonder mans toedoen alleen door Goddelijke werking in een moederschoot ontvangen en geboren zou kunnen worden. Daarom heeft het oude Jodendom ook nooit verwacht, dat de beloofde Messias in den weg van boven-natuurlijke geboorte het licht der wereld zou zien; ook voor hem gold de regel: mensch van mensch geboren. Tegenover het Joodsche denken betekent Matth. 1:18 iets absoluut nieuws.⁸⁾

Velen meenen, dat de gedachte van de maagdelijke geboorte is afgeleid uit Jes. 7:14. Zie de maagd zal zwanger worden.⁹⁾ Door het lezen van dezen tekst in de vertaling der LXX, waar het Hebreeuwsche alma (jonge vrouw) door parthenos (maagd) is weergegeven, zou men op de gedachte van de maagdelijke geboorte gekomen zijn. Maar dit is toch niet waarschijnlijk. Bij de Joden werd Jes. 7:14 niet Messiaans uitgelegd.¹⁰⁾

De zaak staat juist andersom. Het feit van de boven-natuurlijke geboorte werpt nieuw licht op deze Oud-testamentische plaats.¹¹⁾

6) E. Hennecke, N. T. Apocryphen 2, p. 81.

7) Aangehaald bij Machen, a.w. p. 275.

8) Kommentar zum N. T. aus Talmud und Midrasch. Matth. 1922, p. 49.

9) Zoo Harnack, Dogmengeschichte, 13, p. 113. F. Hauck, Theol. Handkommentar zum N. T., III, 1934, p. 23.

10) A. Edersheim, The life and times of Jesus the Messiah 2, 1884, II, p. 710, haalt 456 plaatsen aan, die Messiaans bij de Joden werden uitgelegd, maar noemt niet Jes. 7:14.

11) Bornhäuser, a.w. p. 43 v.

De wijnpers....

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven persen,
En met een rooden dauw vervarsschen
Dit veld, dat om vervassing schreit.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan stellen yeders lyen.
Hy zet den merckpael van den strijd.
Hy geeft by beurte zon en regen,
Dan zonneshijn, dan regenvlaegh.
De zonne schijnt niet alle daegh.
Noch juist, wanneer 't ons valt gelegen.
Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweer weet zijn tijd en stonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden,
Wat voorvalt onder 'themelsch dack.
Gods roeden, die het lichaem plaegen,
Zijn bezems, om de ziel te vaegen.¹⁾

Ghy zalige Englen altemaal,
Ten dienst der vromen, uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een schael.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen.²⁾

En mengelt dit, dat bidden wy,
Met biltre traenen, die wy schreien.
Daelt neer, onsterffelijke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquiekt ons, midden in doodspijnen,
En parst uit alssem puick van wijnen.

JOOST VAN DEN VONDEL. (Maeghden).

1) zuiveren; 2) beziën.

Ook het beroep op Philo moet worden gewraakt. Deze zegt, dat Izak, Jacob, Mozes geen kinderen hebben gehad. God heeft de kinderen van Sara, Rebekka enz. verwekt. Maar hij denkt hierbij alleen aan een goddelijke verwekking van bepaalde deugden in de ziel van een mensch. We moeten bij hen rekening houden met het allegorisch karakter, dat zijn werken draagt. Zoodat er geen grond is om aan te nemen, dat aan de opvatting van Philo ten grondslag ligt een vóór-Christelijk-Palestijnsch geloof in de maagdelijke geboorte van Izak e.a. Het is niet waarschijnlijk dat de woorden van Philo, losgemaakt uit hun verband, aanleiding hebben gegeven. Daarvoor was er te groot contrast tusschen Alexandrië en Palestina.

De ontleening van de maagdelijke geboorte kan niet uit Joodsche bron zijn geschied.

Integendeel, de ontkening van de maagdelijke geboorte is juist van Joodsche zijde begonnen.¹²⁾

Evenmin is het waarschijnlijk, dat de gedachte aan heidensche bron zou zijn ontleend. Wij hebben reeds gezien, in hoeveel verschillende richtingen deze ontleening wordt gezocht. Dat pleit al tegen de juistheid van deze gedachte. Bovendien was de scheiding tusschen de Christelijke kerk en de omringende Heidensche wereld te groot, dat men hier aan een beïnvloeding zou mogen denken. Daarbij draagt ook de geschiedenis van de maagdelijke geboorte een te duidelijk Palestijnsch-Joodsch karakter.

In de laatste jaren tracht de religionshistorische school de verbinding van ontleening aan Joodsche en Heidensche bron te bewerkten. Men ziet in heel het Oostersche leven allerlei motieven, die overal gevonden worden en weerkeren.¹³⁾ Zoo vindt men hier het motief van de maagdelijke geboorte, dat overal in de geschiedenis der godsdiensten gevonden wordt.

12) Machen, a.w. p. 296—315.

13) Vgl. A. Jeremias, Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients 4, 1930.

Zoo zegt Martin Dibelius: Wij worden met deze geschiedenis gewezen op den samenhang van een groote religieus-geschiedelijke ideeën-ontwikkeling, waarvan de eerste stap gevormd wordt door de verhalen van de Goddelijke verwekking van Egyptische en andere heerschers, de laatste bij Philo de voorstelling dat God met de ziel slechts verkeeren kan, nadat hij ze weer in den maagdelijken stand heeft geplaatst (De cherubim 48-51), bij Paulus de gedachte, dat Izak naar den Geest, niet naar het vleesch geboren is (Gal. 4:23, 29). Het wonder der openbaring wordt dus weergegeven, doordat een aan het Jodendom bekend mythisch motief in de geschiedenis wordt ingedragen (eindgedenkt).¹⁴⁾

Bayneck merkt daarentegen op: Bij eenige uitwendige en oppervlakkige overeenkomst is er diep, wezenlijk verschil; de schamtelooze verheerlijking van den zinnelijken lust, die in de fabelleer aan de goden wordt toegeschreven, staat op onmeetbaren afstand van den eenvoud, de kiesheid en de heiligheid, die in de Evangelische verhalen te bewonderen valt.¹⁵⁾

Noch aan Joodsche, noch aan Heidensche bron kan de gedachte van de maagdelijke geboorte ontleend zijn. Wij vinden deze geschiedenis in de Schrift, omdat zij geschied is. Daarom heeft dit feit er aanspraak op, dat het geloofd wordt. Dit stuk mag niet facultatief worden verklaard.¹⁶⁾ Het is zoo waar, wat A. T. Robertson zegt, dat indien iemand de wezenlijke praë-existentie van Christus en de werkelijke incarnatie toestemt, hij de grootste en moeilijkste stap gedaan heeft tot de aanvaarding van de maagdelijke geboorte.¹⁷⁾

N.

K. M.

14) Art. R. G. G., 19, sp. 1605.

15) a.w. III, p. 310.

16) Zoals P. Althaus, Grundriss der Dogmatik II, 1932, dit doet.

17) World Pictures in the New Testament, Matthews, 1930, p. 65.

UIT DE SCHRIFT

De nog niet „gelukkige” Inconsequentie.

Te dien dage zullen zij in onmacht vallen, — de schoonste maagden, de strijdare knapen, — van dorst, — die zweren bij de schuld van Samaria, die zeggen: „Bij het leven van uw God, o Dan!” en: „Bij het leven van de beëvaart naar Berseba!” Ja, vallen zullen zij en niet weder opstaan. Amos 8:13, 14. (Vertaling prof. dr. C. van Gelderen).

Wanneer we menschen ontmoeten, die uitgaan van een verkeerde grondstelling of beschouwing, maar die dan soms een practijk erop nahouden, waarin meer dan wel minder, beter wordt gehandeld, dan feitelijk in de lijn der onjuiste beschouwing zou passen, dan zeggen we vaak: dat is een gelukkige inconsequentie.

Maar er zijn ook ongelukkige inconsequenties. Elke van haar voert mede tot den duivel.

In onzen tekst stuiten we op zoo'n nog volstrekt niet „gelukkige” inconsequentie der gelijkshakelaars uit Amos' dagen. Spreken we hier van „gelijkshakelaars”, dan herinneren we aan hetgeen we eenige weken geleden hier hebben geschreven, toen we voor het eerst den profeet Amos lieten spreken. We zagen toen, hoe in het tienstammenrijk, in tegenstelling met het rijk der twee stammen, de koning Jerobeam uit vermeend staats- en uit eigenbelang, de „religie” had ingeschakeld in het staatsleven. Ofschoon de wet des Heeren dit uitdrukkelijk verbood, wijl volgens die wet de priester zelfstandig tegenover den koning moest staan en geen willoos werktuig der staatsmachinerie mocht wezen, had Jerobeam het toch anders beschikt. Uit vrees, dat na de scheuring tusschen de tien en de twee stammen, zijn eigen onderdanen, thans van Jeruzalem afgescheiden, toch weer naar Jeruzalem als religieus centrum, als tempelstad, zouden heengetrokken worden, want o, die religie is zoo taai! —, had hij de aloude bedevaart naar Jeruzalem eenvoudig afgeschaft. Men kon zichzelf wel bedienen: het tienstammenrijk was autark, en zou zich heusch niet laten beheerschen door een volksminderheid. De minderheden moesten liever naar het groot-Israëlietische Rijk komen, dan omgekeerd. Daarom had Jerobeam in twee plaatsen, valende binnen zijn eigen rijksgedee, in Dan (ten Noorden) en in Bethel (ten Zuiden) religieuze centra ingericht, met den bekenden kalverdienst. Men kon dan daarheen bedevaarten organiseren, in volkschen zin. (1 Kon. 12:28-29). Tusschen beide plaatsen was dan weer eenig verschil. „De cultus (eredienst) van Bethel was veel meer nationaal dan lokaal. Bethel's tempel was het centraal-heiligdom van het tienstammenrijk. Tegenover het nationale, het centrale van Bethel had de cultus in Dan slechts provinciale betekenis.” (Van Gelderen). Te Bethel zetelde, om zoo te zeggen, de religieuze rijksleider, te Dan de religieuze gouwleider. Dan was meer een uithoek.

Jerobeam had daarmee ongetwijfeld een „goeden slag” geslagen: de totaliseering getuigde van staatsmanschap. Hij had ook zijn „jeugd” gevormd: een nationale jeugdactie, op nationale leest geschoeid, maar heusch niet met verwaarloozing der religieuze beseflen! Amos kent ze ook wel, die Jerobeam-jeugd. Het zijn sportieve jongelui, een krachtig ras, heroiek genoeg. „De schoonste maagden”, zuiver ras. „De strijdare knapen”, — dapper, verbeten, de tanden op mekaar (vs 3). En o zoo lang had men het nationale leven er mee kunnen bouwen en bezielen.

En toch —

Toch bleven ook in het tienstammenrijk oude tradities taai. Hoewel Jerobeam zijn menschen van het tweestammenrijk had willen verwijderd houden, bleek het toch, dat op den duur het heimwee naar de oude rijksgrenzen, van vóór de scheuring, velen af en toe te machtig werd. Oudtijds, vóór de rijksscheuring, had men de grenzen van het rijk aldus aangegeven: „van Dan tot Berseba”. Dat was in de dagen van den grooten Salomo zoo geweest. „Dan”, in de noordmark, „Berseba” in de zuidmark. O ja, als de grenzen van Dan tot Bethel loopen, is het goed leven, onder een goeden leider. Maar stel u toch eens even voor, dat de grenzen weer loopen van Dan tot Berseba? Berseba, de Saar, de Boekowina, de Oostmark, Vlaanderen, het wordt alles op zijn beurt terug verlangd: heim ins Reich, Groot-Duitsland, Groot-Israël!

Geen wonder, dat er menschen zijn, die „hoevel tot het tienstammenrijk behoorende”, toch wel graag naar Berseba op pelgrimage gaan. „Van de pelgrimstochten uit het tienstammenrijk naar Berseba weten we alleen door een paar uitspraken van Amos, 5:5, en 8:14. Een zonderlinge pelgrimstocht! Bethel, het koninklijke centraalheiligdom (Amos 7:13) voorbij. Vlak langs Jeruzalem — het schrikbeeld van den eersten Jerobeam (1 Kon. 12:26-27). Door heel de lengte van Juda heen, langs Bethlehem, Tekoa (de woonplaats van Amos) en Hebron, bereikten ze eindelijk Berseba, de plaats, waar Jahve in den grijzen voorlud verschijnen was aan Izaak en Israël (Gen. 28:10-12; 46:1-4), aartsvaders, naar wie ze gaarne hunne heiligheden noemden (Amos 7:9), (Van Gelderen).

Is 't niet prachtig? De traditie herleeft; ze hebben het er voor over, zich van den Judeeschen Corridor te bedienen! Een gelukkige inconsequentie! Een „deur der hope”?

* * *

Ja, zoo spreekt wie gauw tevreden is.

Maar Amos, al ziet hij de inconsequentie, is niet tevreden. Het is toch nog maar een ongelukkige inconsequentie. Amos komt zelfs uit den Judeeschen Corridor helemaal naar het tienstammenrijk toe, om tegen den afval te getuigen. Gij komt wel in de buurt van Jeruzalem, maar er niet in, — en in Berseba doet ge nog aan afgodischen cultus! De Messiaansche wegen, die over Jeruzalem loopen, en die door de wet, het Woord, afgeteekend zijn, die laat ge nog liggen. Uw voet betreedt den Judeeschen bodem, van Oud-Abrahams land. Maar uw hart bekeert zich niet tot Abrahams geloof. Dies zijt ge ook zijn ware kinderen niet; het zaad, het echte Messiaansche zaad van Abraham, wordt gevormd door de verbondsgelovigen. Zoo profeteert hij; dat ze Tekoa aandoen, heeft hem nog helemaal niet soepel gestemd.

Want al zijn ze „religieus”, ze moeten het Woord gehoorzamen, anders is hun religiositeit afval. Daarom kunnen ook de volksche leuzen en eedsformules, zelfs al zijn ze „ingesteld” op de Berseba-pelgrimages, en dus zoo'n beetje in Amos' lijn wat de waardeering van den ouden stamverwanten bodem betreft, Amos toch niet bekoren. Zoals wij tegenwoordig onze „volksche” spreekwoorden hebben, en onze „volksche” leuzen, en onze kern-spreuken, op spandoeken hoog boven de straat te lezen, zoo had men destijds zijn religieuze eeden. „Bij den God van Bethel!” „Bij de bedevaart naar Berseba!” Men zou vandaag er een postzegel van maken. Een gedenkzegel. Een fraai ontworpen propaganda stempel er bij! Maar o Dan, die „god” bij wiens leven ge zweert, is een afgod. Hij is de schuld van Samaria, d.w.z.: de groote zonde van het tienstammenrijk, waarvan Samaria de hoofdstad is. Heel dat stierbeeld van Bethel, ook dat van Dan, ook de onzuivere cultus van Berseba, is schuld. „De Schuld van Samaria”, — DAT zou Amos liever in het poststempel bij dien mooien fonkelnieuwe nationale postzegel als tekst opnemen, het schandaal van Samaria, zóó althans in Amos' profetische „onbarmhartige” qualificatie. En als ze een „hoe-zee”, een religieus-nationaal „hoe-zee” uitbrengen op „den bedevaart naar Berseba”, dan bedoelen ze wel er op te pochen, dat ze toch heel wat er voor over hadden („een buitenlandsche reis” voor religieuze volksverbondenheids manifestatie), maar Amos is niet tevredengesteld. Ook zoo'n lange tocht verzoent de zonde niet. Die wordt er alleen maar door verzwaaard, want men houdt onder alle Dan-, alle Bethel-, zelfs alle Berseba-bedrijven vast aan den eigenwilligen, onweteligen kalverdienst. „Ze zoeken

het overal, behalve bij den waarachtigen God van de historische openbaring”. En daarom zal de straf niet uitblijven; de blinkende Jerobeam-jeugd zal verrotten, in onmacht vallen, versmacht, zoodra de dag der bezoeking komt.

Elke revolutie brengt de lieden naar voren die laboreeren aan die z.g. „gelukkige inconsequenties”.

Ze hooren bij een organisatie, waarin feitelijk voor een christen geen plaats is. Maar ze doen nog dit, en ze doen nog aan dat. Ze hebben heusch nog niet alles afgeschud! Handelt zachtkens! Loopt niet te hard van stapel!

Maar de Kerk noemt al zulke inconsequenties ongelukkig, want ze brengen niet op de Messiaansche lijn. En ze sussen de conscientie. Ze laten de toeziende, de Jerobeams, die pas met nieuwe of herhaalde vrijheidsbeperkingen gaan ingrijpen, als het de spuigaten uitloopt, paradeeren als toch ook nog wel verdraagzaam („ge wordt er in uw religie vrijgelaten”). En ze wischen tenslotte de grenzen tusschen Jeruzalem en Berseba, tusschen Jeruzalem en Bethel-Dan uit!

Niet naar Berseba terug om een dronk te wijden aan de edele traditie van 'tvoorgeslacht. Maar in Jeruzalem gebleven om te drinken uit de fonteynen des heils, en te weiden in de grazige weiden. „De weide nu is het Woord”.

K. S.

KERKELUK LEVEN

„OP DE GRENS VAN TWEE WERELDEN”. (III.) (Slot.)

In zijn brochure heeft dr. Colijn zijn volle aandacht gegeven aan de fouten, die „de democratie” aankleven. Kort maar puntig gaat de schrijver na, hoe het in onderscheiden landen met „de democratie” gegaan is. Op meer dan één plaats heeft z.i. het systeem gefaald; één ding valt daarbij op: „en dat is niet van merkwaardigheid onthloot”, „het democratische bestuursstelsel” heeft zich „onder den schok der tijden alleen maar goed gehandhaafd in die landen, waar het niet geschapen, doch gegroeid is: Engeland, Noorwegen, Zweden, Denemarken, Nederland, Zwitserland” (28/9).

Op zichzelf genomen, zou men dit resultaat van dr. Colijn's verkenningstocht kunnen accepteren, onder de min of meer toepasselijke opmerking, dat het dan des te meer pleit tegen elk in-haast-ontworpen, of van boven dan wel van buiten af opgelegd systeem van regeering en samenleving. Wie in deze dagen zijn werk ervan maakt, de fouten van het democratische systeem aan te wijzen, laat zijn opmerkingen dan nog al eens eindigen in een oproep, om toch vooral wat nieuws in te voeren, vooral nu, waar in den storm zoo veel is weggevaagd, en wederopbouw noodzakelijk is. Men vergeet daarbij, dat wederopbouw thans slechts dan dien naam verdient, als hij zich houdt aan de bepalingen van de bekende Haagsche Conventie, m.a.w. als hij in den overgangstijd-der-bezetting niets verandert aan het bestaande systeem. Alleen het systeem-van-handen-af is rechtvaardig, en verdient den naam van „weder-opbouw”; de „weder-opbouw” toch wordt opgetrokken op het oude fundament; wat daárop niet wordt opgetrokken is geen „weder-opbouw”, doch „nieuw-bouw”. En elke nieuwbouw in een tijd van onzekerheid en overgang, van afwachting, van hopen-op-de-vredesconferentie, is een mechanische optrek, doorgedreven hetzij door een groepje revolutionairen, hetzij door een mischien wel grooter, maar daarom nog niet wijzer groep van contra-revolutionairen, zoals, men vergeve het mij, zooals afgezien van den te volgen weg, naars-ondanks, voor mijn besef de Nederland-sche Unie het is; het feit, dat ze contra-revolutionaire verlangens tegenover de revolutionaire stellen wil, legt een kloof tusschen haar en wat anti-revolutionair is.

Overigens treft het ons, dat dr. Colijn van elk politiek stelsel ontkent, dat het „op een ongestoord voortbestaan aanspraak kan doen gelden”. Ook de democratische staatsvormen, zegt hij, brengen bij de geboorte reeds de doodskleinen mee.

Vóór men nu hieruit zou willen afleiden, dat dan volgens dr. Colijn zeker de regeeringsvorm er niet zoo heel veel op aankomt, leze men wat hij eraan toevoegt, ter toelichting, en wat dr. Kuiper eens heeft opgemerkt over tweeërlei „democratie”.

Dr. Colijn ziet den val der democratie verklaard uit een „te veel”. „Meer dan 23 eeuwen geleden” getuigde „een vermaard schrijver der oudheid van de democratie”, „dat zij gevaar liep ten onder te gaan door te veel democratie” (25). „Te veel democratie” is dan ook volgens dr. Colijn „de ziektekiem geweest, die ook de moderne democratie bij haar geboorte heeft meegekregen en waardoor zij thans in stervensnood verkeert” (25).

In zijn vlugschrift, dat voor een breede massa bestemd is, zal dr. Colijn zich niet hebben willen begeven in een breede, en scherpe uiteenzetting van beginselen. Maar we mogen toch wel aannemen, dat hij, indien daartoe voor hem aanleiding zou hebben bestaan, zich allicht liever zóó zou hebben uitgedrukt,

dat de over e niet v cratie die t Ons P het w o.i. be mede als w waarb voor h doodge niet. Ove te a „Deme waard van d dr. Ku voelde Gids” orde koms moer verklas invents vraag, het he van A Van 17 er een bestaat democr christel boren, geraakt orde er democr tioneer! paalde gelden, broeder dig. Ze De v welke s veldwin Nederla diand, Daárop pernicie recht d hoogte zorgen soorten, vuldig a met die wortelt, Nederla vestigen

De o 1871 is geheel brochur meene z het slag grens” over die het vree werping theologi laten w gemaakt delijk ge de aanw positie, links va we gelo niet zoo bl. 31 b diep in worde of wann vlijmsch hij ook lijk te , voor mij Duitschl fische, d bekampe nomie e belijdeni alleen de en staten Die ach tusschen gebied”, onklaarh naire st moeratie ken op; als midd tot de democra formeel lutie zij overgege de russi russische